

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9:35.077

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2025.11>

І. О. Глобенко

orcid.org/0000-0002-3058-521X

доктор філософії у галузі права,

доцент кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності

та цивільно-правових дисциплін

Київського університету інтелектуальної власності та права

Н. П. Христинченко

orcid.org/0000-0001-7473-7193

докторка юридичних наук, професорка,

завідувачка кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності

та цивільно-правових дисциплін

Київського університету інтелектуальної власності та права

В. В. Галунько

orcid.org/0000-0003-1619-5028

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності

та цивільно-правових дисциплін

Київського університету інтелектуальної власності та права

СУД В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Вступ. Судова система є одним із ключових елементів механізму забезпечення верховенства права, правопорядку та захисту прав і свобод людини і громадянина. У сучасних умовах особливої значущості набуває адміністративна юрисдикція, яка відіграє центральну роль у регулюванні правовідносин між державними органами та фізичними чи юридичними особами. Суд в системі адміністративної юрисдикції виконує функцію контролю за законністю дій суб'єктів владних повноважень, забезпечуючи механізм ефективного оскарження їхніх рішень, дій чи бездіяльності.

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю удосконалення правового регулювання адміністративного судочинства в Україні, забезпечення ефективності правосуддя та підвищення рівня правової визначеності для учасників адміністративних спорів. В умовах євроінтеграційних процесів та імплементації міжнародних стандартів у сфері правосуддя вивчення ролі суду в адміністративній юрисдикції є надзвичайно важливим для гармонізації вітчизняного законодавства із європейськими підходами.

Також значення даної теми обумовлене існуючими проблемами у сфері адміністративного судочинства, зокрема неоднозначним тлума-

ченням норм адміністративного процесуального законодавства, складністю визначення компетенції адміністративних судів у певних категоріях справ, а також тривалими строками розгляду справ. Аналіз сучасної судової практики свідчить про необхідність удосконалення процедурних механізмів розгляду адміністративних справ та підвищення ефективності судового захисту прав громадян.

Дослідження особливостей функціонування суду в системі адміністративної юрисдикції є важливим також у контексті зміцнення демократичних засад державного управління. Адже саме адміністративний суд є інструментом забезпечення принципу верховенства права, який передбачає підконтрольність державних органів судовій гілці влади. Таким чином, проведення наукового аналізу механізмів адміністративного судочинства дозволить розробити рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази та правозастосовної практики у цій сфері.

Огляд останніх досліджень. Визначення місця та значення суду в системі адміністративно-юрисдикційних органів України важливе в контексті окреслення цих повноважень щодо удосконалення правосуб'єктності суду. Розробка проблеми адміністративно-юрисдикційної діяльності суду

в умовах побудови правової держави має також важливе теоретичне значення – вона сприяє значному поповненню знань і понять у галузі адміністративно-деліктного права, а також в теорії правосуддя. Даним питанням приділили увагу вчені у сфері теорії права: Авер'янов В., Багрій-Шахматов Л., Баймуратов М., Глушков В., Голосніченко І., Грошевий Ю., Додін Є., Зелінський А., Калюжний Р., Ківалов С., Колпаков В., Копейчиков В., Копиленко О., Коваль Л., Орзіх М., Опришко В., Погорілко В., Рабінович П., Скрипнюк О., Фрицький О., Воробей П. та інші.

Разом із тим, зважаючи на високу наукову значимість робіт наведених авторів, необхідно зазначити, що більшість із них були опубліковані здебільшого ще до прийняття Конституції України та викликаних нею змін адміністративно-деліктного, кримінально-процесуального законодавства і законодавства про судоустрій. Тому актуальність розробки вказаної теми залишається високою, що відповідає цілям і завданням дослідження.

Мета статті сформована зазначеними проблемами. Вона дає можливість у відповідній мірі, зважаючи на потреби адміністративно-правової науки, дати відповідь на вказану проблематику щодо правосуб'єктності суду в системі адміністративної юрисдикції.

Викладення основного матеріалу. Jurisdictio – судочинство, від jus – право + dico – говорю; *англ.* jurisdiction) – встановлена законом або іншим нормативним актом сукупність повноважень державних органів вирішувати правові спори та справи про правопорушення [1]. Це означає оцінювати суб'єкту правовідносин щодо їх правомірності, застосовувати юридичні санкції до правопорушників. Юрисдикція визначається в залежності від виду і характеру справ, які вирішуються, тобто це кримінальні правопорушення і адміністративні проступки, майнові спори між юридичними особами чи між фізичними особами і т.д. Вона визначається їхньою територіальною приналежністю.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність – це врегульована нормами адміністративного права діяльність уповноважених органів (їх посадових осіб), спрямована на розгляд справ про адміністративні правопорушення та застосування відповідних заходів адміністративної відповідальності [2].

Адміністративну юрисдикцію слід вважати різновидом правозастосування та охорони громадського порядку. Через прийняття адміністративно – юрисдикційного акту (постанови, рішення) компетентним органом (посадовою особою) реалізується примусовий, державно-владний вплив на учасників правовідносин. Дані процесуальні дії і є формою реалізації адміні-

стративної юрисдикції. Тому адміністративна юрисдикція має, як матеріально-правовий, так і процесуально-правовий характер. Цю діяльність здійснюють лише спеціально уповноважені на це органи (посадові особи) в межах своїх повноважень.

Конституція України визначає, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [3].

У відповідності до закону, в першу чергу КУпАП під юрисдикцію судів підпадають і адміністративно-правові відносини, в тому числі і ті, які називають адміністративно-деліктними, тобто ті, які виникають у зв'язку з вчиненням адміністративного правопорушення (проступку). Це наділяє суд ознаками адміністративно-юрисдикційного органу, який можна розглядати таким у параметрах його адміністративно-юрисдикційної діяльності. Але серед цих органів суд займає особливе місце. Основоположним є те, що суд здійснює правосуддя і на відміну від більшості інших адміністративно-юрисдикційних органів, до виконавчої влади не належить, не зважаючи на те, в якому складі виступає суд, в тому числі і тоді, коли справа розглядається суддею особисто. І з прийняття Конституції України стала зрозумілою правосуб'єктність судді при розгляді ним справ про адміністративні правопорушення (проступки).

Система органів, наділених юрисдикційними правами, передбачає потребу розмежування їх компетенції в цій сфері. Засобом вирішення цього завдання і є інститут підвідомчості адміністративних справ. Одна частина норм, які його формують, відносяться до матеріально-правових норм, інша – до процесуальних норм, які їх обслуговують. Це дає можливість розглядати підвідомчість як один із наукових прийомів (засобів) розмежування повноважень компетенції юрисдикційних органів та має практичне значення для розгляду і вирішення адміністративної справи [4, с. 398].

На відміну від підвідомчості, призначення якої – сприяти розмежуванню компетенції адміністративних або громадських органів (їх посадових осіб) у справах про адміністративні правопорушення (проступки), підсудність служить розмежуванню компетенції між судами і забезпечує встановлення меж вирішення тих чи інших адміністративно-судових справ.

Вчені-адміністративісти, в контексті визначення суду в адміністративній юрисдикції, ана-

лізували питання щодо правової природи норм, якими регулюється його адміністративно-юрисдикційна діяльність. Наприклад, від відповіді на це дискусійне питання залежить обґрунтування підсудності деяких категорій справ [5]. Науковці стверджують також, що відносини, які складаються між адміністративним судом та учасниками адміністративної справи, їх представниками є адміністративно-процесуальними [6, с. 137].

Важливою підставою щодо висновку про те, що адміністративно-судова юрисдикція – різновид правосуддя, є те, що суд (суддя) не компетентний вирішувати справи, які підвідомчі адміністративно-юрисдикційним органам, або передавати підвідомчі йому справи, на розгляд цих органів.

Винесення судом постанови у справі про адміністративне правопорушення (проступок), яка не підпадає під його юрисдикцію, є порушенням закону. Така постанова має бути скасована навіть у випадку вірного вирішення справи по суті, оскільки закон вимагає в цих випадках скасування постанови і припинення провадження у справі в суді. Судді мають право перетворювати адміністративно-правові відносини в громадські. Вони реалізують свою юрисдикцію через припинення справи про адміністративне правопорушення (проступок) і направлення матеріалів на розгляд громадської організації.

Наприклад, в адміністративно-правовій літературі вказується на таку ознаку адміністративно-юрисдикційної діяльності суду, як його право покладати на правопорушника обов'язок відшкодувати заподіяну адміністративним правопорушенням (проступком) майнову шкоду [8]. У ст. 40 КУпАП встановлено, що якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі або організації, то адміністративна комісія, виконавчий орган сільської, селищної, міської ради під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а суддя місцевого суду – незалежно від розміру шкоди, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Коли шкоду заподіяно неповнолітнім, який досяг шістнадцяти років і має самостійний заробіток, а сума шкоди не перевищує одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, суддя має право покласти на неповнолітнього відшкодування заподіяної майнової шкоди або зобов'язати своєю працею усунути її [7].

Разом з тим, необхідно мати на увазі, що стаття 40 Кодексу України про адміністративні

правопорушення передбачає можливість одночасного вирішення питання про відшкодування майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням. У разі, якщо розмір шкоди не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, це може зробити адміністративна комісія або виконавчий орган місцевої ради під час розгляду справи. Суддя місцевого суду має право вирішити питання про відшкодування незалежно від розміру шкоди, крім окремих винятків. Якщо шкоду завдав неповнолітній, який має самостійний заробіток, і сума не перевищує одного неоподаткованого мінімуму, суд може зобов'язати його компенсувати шкоду або усунути її своєю працею. В інших випадках питання відшкодування розглядається в порядку цивільного судочинства [7].

Питання про покладення на правопорушника обов'язку відшкодувати майнову шкоду вирішується на стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення (проступок) водночас з вирішенням питання про накладення адміністративного стягнення. Поєднання розгляду справи про адміністративне правопорушення (проступок) з вимогами про відшкодування заподіяної майнової шкоди сприяє повноті, всебічності та об'єктивності дослідження матеріалів справи, правильній оцінці всіх зібраних доказів, більш оперативному усуненню негативних наслідків правопорушення (проступку). Це також позбавляє позивача від необхідності доводити підстави і розміри цивільного позову, призводить до значної процесуальної економії, усуває дублювання в роботі юрисдикційних органів. У випадку невиконання постанови у справі про адміністративне правопорушення, у частині відшкодування майнової шкоди у встановлений термін, вона направляється для стягнення шкоди у порядку виконавчого провадження, який передбачений цивільним процесуальним законодавством [8].

Отже, можна дійти висновку про те, що питання, пов'язані з відшкодуванням майнової шкоди, в порядку адміністративного провадження, мають привертати до себе уваги науковців, і потребують вирішення багатьох проблем у цій сфері на доктринальному рівні в першу чергу. Оскільки суд займає особливе місце в системі адміністративної юрисдикції, необхідно звернути увагу на адміністративні стягнення, які він застосовує при прийнятті рішення по справі про адміністративне правопорушення (проступок).

Складною проблемою в судовій практиці є застосування такого адміністративного стягнення, як конфіскація. Наприклад, виникає питання про оплату за зберігання предметів у митниці, якщо вони були затримані для пере-

вірки законності їхнього переміщення, а після цього повертаються законному власнику. Тому необхідно на законодавчому рівні визнати, що оплата за зберігання предметів на митниці стягується тільки тоді, коли громадянин або інші особи здають такі предмети на зберігання, тобто коли оформляються відповідні документи. А у тих випадках, коли предмети зберігаються на митниці у зв'язку з їхнім вилученням митниками, ніякої оплати не потребується, незалежно від результатів перевірки і прийнятих рішень у справі [8].

При цьому треба підкреслити що система судоустрою України передбачає спеціалізацію судів на розгляді справ про адміністративні правопорушення. Місцеві загальні суди наділені повноваженнями розглядати такі справи у випадках та порядку, визначених процесуальним законом. Це забезпечує доступність правосуддя для громадян у справах, пов'язаних з порушенням норм адміністративного законодавства. Водночас юрисдикція щодо адміністративних правопорушень є чітко визначеною законом і реалізується в межах повноважень, віднесених до компетенції конкретного виду суду. Така спеціалізація сприяє підвищенню ефективності розгляду справ і забезпеченню дотримання прав осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності [9;10].

Висновки: Все вище викладене дає можливість сформувати наступні узагальнення щодо місця і ролі суду в системі адміністративно-деліктної діяльності: Компетенція суду, як суб'єкта адміністративної юрисдикції, поширюється щодо застосування санкцій адміністративно-правових норм з позбавленням окремих органів (наприклад, комісій у справах неповнолітніх) посадових осіб цього права, або обмеження подібного роду повноважень. Адміністративно-юрисдикційні повноваження суду включають в себе повноваження щодо припинення справ з передачею матеріалів на розгляд громадських формувань і трудових колективів. При розгляді справ про адміністративні правопорушення суддя згідно зі ст. 40 КпАП має право вирішувати питання про відшкодування винним майнової шкоди незалежно від її розміру. Тільки суддя має право застосувати такі санкції як конфіскація і виправні роботи. Тільки судді надане право при розгляді цивільних справ оцінювати правомірність винесених постанов іншими адміністративно-юрисдикційними органами у конкретних адміністративних справах і в залежності від результатів цієї оцінки, визначати долю справи. Така правосуб'єктність суду і як органу правосуддя, і як адміністративно-юрисдикційного органу вказує на його особливе місце в системі адміністративної юрисдикції. Він залишаючись органом правосуддя, в системі адміністратив-

но-юрисдикційних органів в процесі адміністративно-юрисдикційної діяльності виступає як адміністративно-юрисдикційний орган. Наведені особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності суду мають привести до скорочення існуючої зараз великої кількості відомчих адміністративно-юрисдикційних органів.

Література

1. Білодід І. Судочинство. Словник української мови в 11 томах. 2024. URL: <http://sum.in.ua/s/informacija>
2. Колпаков В., Кузьменко О. Адміністративне право України: Підручник. Київ. *Юрінком Інтер*. 2003. 544 с.
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30, ст. 141.
4. Демський Е. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. Київ. *Юрінком Інтер*, 2008. 496.
5. Визначення підсудності справ: чи єдина практика судів. *Лігазакон*. 2025. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/195495_viznachennya-pdsudnost-sprav-chi-dina-praktika-sudv?utm_source=chatgpt.com
6. Смокович М., Бевзенко В. Адміністративний процес України: теорія і практика: Підручник. Київ. *ВД «Декор»*. 2020. 1346 с.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Законодавство України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
8. Армаш Н., Волошин Ю., Дрозд О. та ін. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення. за ред. Київ. *Юрінком Інтер*. 2020. 792 с.
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
10. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

Анотація

Глобенко І.О., Христинченко Н.П., Галунько В.В. Суд в системі адміністративної юрисдикції. – Стаття.

У статті розкрито обставини, які обумовлюють виняткове місце суду серед інших суб'єктів, уповноважених на розгляд адміністративно-деліктних справ. На відміну від органів виконавчої влади, до яких традиційно належать адміністративні комісії, органи Національної поліції, прикордонної служби, митниці та інші, суд не лише застосовує заходи адміністративного примусу, а й виконує функцію повноважного контролю за законністю прийнятих у межах юрисдикції рішень. Розкрито повноваження суду, передбачені статтею 40 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема – право вирішувати питання про відшкодування заподіяної шкоди незалежно від її розміру, що суттєво відрізняє суд від інших адміністративно-юрисдикційних органів, чия компетенція в цій сфері обмежена. З'ясовано, що суд виконує функції, які можуть реалізовуватись як у межах правосуддя, так і в межах адміністративної юрисдикції. Лише суд має повноваження застосовувати такі санкції, як конфіскація об'єктів, що стали

знаряддям правопорушення, та призначати виправні роботи. Крім того, саме судді уповноважені перевіряти законність постанов інших адміністративних органів у межах розгляду цивільних справ і, залежно від результатів оцінки, приймати рішення про подальшу долю справи. Зазначене свідчить про процесуальну перевагу суду в системі адміністративно-деліктних відносин. З'ясовано також межі правового регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності суду, запропоновано напрями її удосконалення з урахуванням прогалин чинного законодавства. Автором визначено доцільність перегляду системи органів, що здійснюють адміністративну юрисдикцію, з метою скорочення кількості відомчих органів, діяльність яких нерідко дублює функції один одного та не відповідає сучасним стандартам якості публічного адміністрування. Автор наголошує на важливості подальшої кодифікації норм адміністративно-деліктного права та необхідності унормування окремих процесуальних аспектів діяльності суду як адміністративно-юрисдикційного органу, зокрема щодо визначення строків, процесуальної форми розгляду, критеріїв обґрунтованості санкцій та меж дискреції судді.

Ключові слова: адміністративна деліктологія, адміністративна юрисдикція, адміністративне судочинство, правосуб'єктність, суд, суб'єкти адміністративного судочинства.

Summary

Globenko I. O., Khrystynchenko N. P., Galunko V. V. Court in the system of administrative jurisdiction. – Article.

The article reveals the circumstances that determine the exceptional place of the court among other entities authorized to consider administrative tort cases. Unlike executive authorities, which traditionally include administrative commissions, bodies of the National Police, Border Guard Service, customs and others, the court not only applies administrative coercion measures, but also performs the function of full-fledged control over the legality

of decisions made within its jurisdiction. The powers of the court, stipulated by Article 40 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, are revealed, in particular, the right to decide on the issue of compensation for damage caused regardless of its size, which significantly distinguishes the court from other administrative jurisdictional bodies, whose competence in this area is limited. It is found that the court performs functions that can be implemented both within the framework of justice and within the framework of administrative jurisdiction. Only the court has the authority to apply such sanctions as confiscation of objects that have become instruments of offense, and to assign corrective labor. In addition, it is the judges who are authorized to verify the legality of resolutions of other administrative bodies within the framework of consideration of civil cases and, depending on the results of the assessment, to make decisions on the further fate of the case. The above indicates the procedural superiority of the court in the system of administrative-delict relations. The limits of legal regulation of the administrative-jurisdictional activity of the court are also clarified, directions for its improvement are proposed, taking into account the gaps in the current legislation. The author determines the expediency of revising the system of bodies exercising administrative jurisdiction in order to reduce the number of departmental bodies, the activities of which often duplicate each other's functions and do not meet modern standards of quality of public administration. The author emphasizes the importance of further codification of the norms of administrative tort law and the need to regulate certain procedural aspects of the court's activities as an administrative jurisdictional body, in particular regarding the determination of deadlines, procedural form of consideration, criteria for the justification of sanctions, and the limits of the judge's discretion.

Key words: administrative delictology, administrative jurisdiction, administrative proceedings, legal personality, subjects of administrative proceedings, court.